

Creation of World and Man in the Midrash

1. משנה חגיגה פרק ב משנה א

אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו
כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור וכל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם:

2. בראשית רבה א:ד, עמ' 12

[את השמים ואת הארץ] ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבה אמר לו בשביל ששימשתה את נחום איש גם זו כ"ב שנה אכים רקים מיעוטים, אתים גמים ריבויים, הדן את דכת' הכה מהו, אמר ליה אילו נאמר בראשית ברא אלהים שמים וארץ היינו אומרים אף שמים וארץ אלוהות, אמר לו כי לא דבר רק הוא מכם (דברים לב מז) ואם רק הוא מכם שאין אתם יודעים לדרוש, אלא את השמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, ואת הארץ לרבות אילנות ודשאים וגן עדן.

3. ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א, עז ע"א-ע"ב

אין דורשין בעריות בשלשה כו' רבי בא בשם רב יהודה דרבי עקיבה היא ברם כרבי ישמעאל דרבי ישמעאל תני אזהרות לעובדה מן דרבי אמי יתיב מתני אזהרה לשוכב אזהרה לנשכב הדא אמרה הלכה כרבי ישמעאל
ולא במעשה בראשית בשנים רבי בא בשם רב יהודה דרבי עקיבה היא ברם כרבי ישמעאל דורשין לעובדה מן מה דרבי יודה בר פזי יתיב דרש בתחילה היה העולם מים במי' הדא אמרה הלכה כו' ישמעאל
ולא במרכבה ביחיד עוד היא כרבי עקיבה דברי הכל היא כדי שיהא אדם יודע לחוס על כבוד קונו

4. בראשית רבה א:ד, עמ' 12

ר' הונא בשם בר קפרא פתח תאלמנה שפתי שקר, הדוברות על צדיק עתק, הדוברות על צדיק עתק בגאווה ובז (תהלים לא יט)...
על צדיק חי עולמים דברים שהעתיק מבריותיו,
בגאווה - בשביל להתגאות ולאמר אני דורש במעשה בראשית,
ובז - מבזה על כבודי

רב אמר אל יהי לו במה רב טובך, בנוהג העולם מלך בשר ודם בונה פלטין במקום הביבין והאשפה והסיריות, כל מי שיבוא לומר פלטין זו בנויה במקום הביבין והאשפה והסיריות אינו פוגם אתמהא, כך כל מי שהוא בא לומר העולם הזה נברא מתוך תהו ובהו וחושך אינו פוגם...

5. בראשית רבה ב:ד, עמ' 17-18

כבר היה שמעון בן זומא עומד ותוהא, עבר ר' יהושע שאל בשלומי פנים ופעמיים ולא השיבו, בשלישית השיבו בבהילות, אמר לו מה זו בן זומא מאיין הרגלים, אמר לו לא מאיין ר', אמר לו מעיד אני עלי שמים וארץ שאיני זו מיכאן עד שתודיעני מאיין הרגלים, אמר לו מסתכל הייתי במעשה בראשית ואין בין מים העליונים לתחתונים כב' וג' אצבעות ורוח אלהים מנשבת אין כתוב כאן אלא מרחפת כעוף שפורח ומרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות, נהפך ר' יהושע ואמר לתלמידים הלך לו בן זומא, ולא שהו ימים קלים ובן זומא בעולם.

6. בראשית רבה פרשה ב

והארץ היתה תהו וגו'. ר' ברכיה פתח גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו (משלי כ יא), אמר ר' ברכיה עד היא פגה אפקת כוביה, מה שעתיד להתנבות עליה ראיתי את הארץ והנה תהו (ירמיה ד כג).

והארץ היתה תהו

(א) ר' אבהו ור' יהודה בר' סימון, ר' אבהו אמר למלך שקנה לו ב' עבדים שניהם באוני אחת ובטימי אחת, על אחד גזר שיהיה ניזון מטימיון ועל אחד גזר שיהיה יגע ואוכל, ישב לו תוהא ובוהא, אמר שנינו בטימי אחת זה ניזון מטימיון ואני ביגיעתו אתמהא, כך ישבה לה הארץ תוהא ובוהא אמרה העליונים והתחתונים נבראו בבת אחת, העליונים ניזונים מזיו השכינה והתחתונים אם אינם יגעים אינן אוכלים אתמהא,

(ב) ר' יודה בר' סימון פתר קרייה בדורות, והארץ היתה תהו זה אדם הראשון ללמה ולא כלום, ובהו זה קין שביקש להחזיר העולם לתהו ובהו, וחשך זה דור אנוש והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כט טו), על פני תהום זה דור המבול ביום הזה נבקעו כל מעיינות תהום (בראשית ז יא), ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ויעבר אלהים רוח על הארץ (שם ח א), אמר הקב"ה עד מתי יתנהג העולם באפילה יבוא האור ויאמר אלהים יהי אור זה אברהם הה"ד מי העיר ממזרח צדק (ישעיה מא ב), ויקרא אלהים לאור יום זה יעקב, ולחשך קרא לילה זה עשו, והיה ערב זה עשו, והיה בקר זה יעקב, יום אחד שנתן לו הקב"ה יום [אחד ואי זה זה יום] הכיפורים.

(ג) ר' שמעון בן לקיש פתר קרייה במלכיות, והארץ היתה תהו זו בבל ראיתי את הארץ והנה תהו (ירמיה ד כג), ובהו זה מדיי ויבהילו להביא את המן (אסתר ו יד), וחשך זו יוון שהחשיכה עיני ישראל בגזרותיה שהיתה אומרת לישראל כתבו בקרן שור שאין להם חלק באלהי ישראל, על פני תהום זו מלכות הרשעה הזו, מה תהום הזה אין לו חקר כך מלכות הרשעה אין לה חקר, ורוח אלהים מרחפת זה רוחו של משיח היך מה דאת אמר ונחה עליו רוח יי' וגו' (ישעיה יא ב), באי זו זכות משמשת ובאה מרחפת על פני המים בזכות התשובה שנמשלה במים שפכי כמים לבך (איכה ב יט).

7. בראשית רבה פרשה א

(1) א (א) בראשית ברא אלהים וגו'. ר' אושעיא פתח ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים (משלי ח ל) ... אמון אמון התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין ואינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אמון, והאומן אינו בונה אותה מדעתו אלא דיפטראות ופינקסות יש לו לידע היאך הוא עושה חדרים ופשפשים, כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא העולם, והתורה א' בראשית ברא אלהים ואין ראשית אלא תורה היך מה דאת אמר יי' קנני ראשית דרכו וגו' (משלי ח כב).

(5) ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת וגו' (תהלים קיא ו), מה טעם גילה הקב"ה לישראל מה שנברא ביום ראשון וביום ב' וגו', מפני אומות העולם שלא יהו מונים את ישראל ואומ' להם הלא אומה שלבזזות אתם אתמהא, וישראל משיבין להם ואתם הלא בזוזה היא בידיכם הלא כפתרים היוצאים מכפתור השמידום וגו' (דברים ב כג), העולם ומלאו שלהקב"ה הוא, כשרצה נתנו לכם וכשרצה נטלו מכם ונתנו לנו הדא היא דכת' לתת להם נחלת גוים, כח מעשיו הגיד לעמו הגיד להם את הבראשית בראשית ברא אלהים וגו'.

(8) [בראשית ברא אלהים] ו' דברים קדמו לבריית עולם, יש מהם שנבראו ויש מהם שעלו במחשבה להבראות, התורה וכסא הכבוד נבראו, התורה דכת' י"י קנני ראשית (משלי ח כב), כסא כבוד דכת' נכון כסאך מאז וגו' (תהלים צג ב), האבות עלו במחשבה להבראות דכת' כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט י), ישראל עלו במחשבה דכת' זכור עדתך קנית קדם (תהלים עד ב), בית המקדש עלה במחשבה דכת' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז יב), שם המשיח עלה במחשבה דכת' לפני שמש יגון שמו (תהלים עב יז), ר' אהבה בר' זעירא אמר אף התשובה הה"ד בטרם הרים וגו' (שם /תהלים/ צ ב) מאותה השעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו (שם שם /תהלים/ צ"ג),

(9-א) [בראשית ברא אלהים] ר' יונה בשם ר' לוי למה נברא העולם בב', מה ב' זה סתום מצדדיו ופתוח מלפניו כך אין לך רשות לדרוש מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור...

8. מ' קיסטר, 'נעשה אדם', סוגיות במחקר התלמוד, 42

אצל יוסטינוס (המאה הב' לספירה) ב'דיאלוג עם טריפון' (פרק סב), מתועדים (ונדחים כמובן) שני פירושים של חכמי היהודים ללשון הזה של ריבוי: (1) האל אמר לעצמו 'נעשה'; (2) האל אמר 'נעשה' ליסודות, כלומר לאדמה וליסודות האחרים שמהם נוצר האדם; נוסף על כך יוסטינוס מזכיר (3) דעת 'מה שנקרא אצלכם מינות', שהאל אמר 'נעשה אדם' למלאכים, והם שבראו את גופו של האדם...

9. בראשית רבה פרשה ח

ויאמר אלהים נעשה אדם וגו' במי נמלך?

(1-א) ר' יהושע בן לוי אמר במלאכת שמים וארץ נמלך, משל למלך שהיה לו שני סינקליטין ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו,

(1-ב) ר' שמואל בן נחמן אמר במעשה כל יום יום נמלך, משל למלך שהיה לו סונקטידרון ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו,

(2) ר' אמי אמר בליבו נמלך, משל למלך שבנה פלטיין על ידי ארדכל ראה אותה ולא ערבה לו, על מי להתרעם לא על ארדכל אתמהא כך ויתעצב אל לבו (בראשית ו ו)...

(3-א) אמר ר' ברכיה בשעה שבא הקב"ה לבראות אדם הראשון ראה צדיקים ורשעים עומדים ממנו, אמר אם אבראנו רשעים עומדים ממנו, לא אבראנו צדיקים היאך עומדים ממנו, מה עשה הקב"ה הפליג דרכן של רשעים מכנגד פניו ושיתף בו מידת רחמים ובראו...

(3-ב) ר' חנינא לא אמר כן, אלא בשעה שבא לבראות את אדם הראשון נמלך במלאכי השרת, אמר להם נעשה אדם, אמרו לו מה טיבו, אמר להם צדיקים עומדים ממנו ה"ה כי יודע י"י דרך צדיקים כי הודיע י"י דרך צדיקים למלאכי השרת, ודרך רשעים תאבד איבדה מהם... שאילו גילה להם שהרשעים עומדים ממנו לא היתה מידת הדין נותנת שיברא.

(3-ג) אמר ר' סימון:

- 1 בשעה שבא הקב"ה לבראות אדם הראשון
- 2 נעשו מלאכי השרת כיתים וחבורות,
- 3 מהם אומרים יברא, מהם אומרים אל יברא
- 4 ה"ה חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו (שם /תהלים/ פה יא),
- 5 חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים,

- 6 אמת אומר אל יברא שכולו שקר,
 7 צדק אומר יברא שעושה צדקות,
 8 שלום אומר אל יברא דכוליה קטט,
 9 מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכה לארץ,
 10 אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה את מבזה אלטיכסייה שלך,
 11 תעלה אמת מן הארץ – ה"ה אמת מארץ תצמח (שם שם /תהלים פ"ה/ יב).

10. בבלי חולין ס ע"א-ע"ב

דרש רבי חנינא בר פפא: +תהלים ק"ד+ יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, פסוק זה, שר העולם אמרו; בשעה שאמר הקב"ה +בראשית א'+ למינהו באילנות, נשאו דשאים קל וחומר בעצמן: אם רצונו של הקב"ה בערבוביא, למה אמר למינהו באילנות? ועוד ק"ו: ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא, אמר הקב"ה למינהו, אנו עאכ"ו מיד כל אחד ואחד יצא למינו. פתח שר העולם ואמר: יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו.

- 1 ר' שמעון בן פזי רמי: כתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וכתב את המאור הגדול ואת המאור הקטן?
 2 אמרה ירח לפני הקב"ה: רבש"ע, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד?
 3 אמר לה: לכי ומעטי את עצמך!
 4 אמרה לפניו: רבש"ע, הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון, אמעיט את עצמי?
 5 אמר לה: לכי ומשול ביום ובלילה,
 6 אמרה ליה: מאי רבותיה, דשרגא בטיהרא מאי אהני?
 7 אמר לה: זיל, לימנו בך ישראל ימים ושנים,
 8 אמרה ליה: יומא נמי, אי אפשר דלא מנו ביה תקופותא, דכתיב +בראשית א'+ והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים,
 9 זיל, ליקרו צדיקי בשמך: +עמוס ז'+ יעקב הקטן שמואל הקטן +שמואל א' י"ז+ דוד... הקטן.
 10 חזייה דלא קא מיתבא דעתה,
 11 אמר הקב"ה: הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח!
 12 והיינו דאמר ר"ש בן לקיש: מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו +במדבר כ"ח+ לה' –
 13 אמר הקב"ה: שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח.

11. בראשית רבה ה:יא

(יא) ויאמר אלהים תדשא הארץ וגו' תני בשם ר' נתן ג' נכנסו לדין ויצאו ד' מחוייבים, אדם וחיה ונחש [נכנסו לדין] ונתקלקלה הארץ עמהם ארורה האדמה (בראשית ג יז) שתהא מעלה לו דברים ארוכים כגון יתושים ופרעושים וזבובים, ותעלה לו גמל, אמר ר' יצחק מגדלאה אף הוא יש בו הנאה, ולמה נתקלקלה, ר' יהודה בר' שלום אמר שעברה על הציווי שכך אמר הקדוש ברוך הוא תדשא הארץ וגו' [ועץ פרי] מה הפרי נאכל אף העץ יהא נאכל, והיא לא עשת כן אלא ותוצא הארץ דשא עשב מזריע וגו' [ועץ עושה פרי] הפרי נאכל ואין העץ נאכל, ר' פינחס אומר הוסיפה על הציווי, סמכה לעשות רצון בוראה, עץ עושה פרי אפילו אילני סרק עשו פירות, על דעתיה דר' יהודה ניחא, על דעתיה דר' פינחס למה נתקלקלה, אלא כאינש דאמר לייט ביזה דהכדן איינק.